

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ**

**Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи**

Сусліна Альона Миколаївна

СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

спеціальність 231 Соціальна робота

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
за освітньо-професійною програмою (освітньо-науковою програмою)
«Соціальна робота»

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
к.пед.наук, Коляда Тетяна Василівна

Умань – 2021

Прогрес сучасного суспільства вимагає від людини розвитку особистісних якостей, що дозволять їй мобільно підійти до вирішення виникаючих проблем.

Тенденції розвитку сучасної школи ініціюють формування таких якостей, як: самоактуалізація, активне творче самовиявлення, максимальна творча самореалізація, що становлять основу сучасної гуманістичної парадигми, яка є “засобом відтворення й нарощування інтелектуального, духовного потенціалу народу, виховання патріота і громадянина, дієвим чинником модернізації суспільства, зміцнення авторитету держави на міжнародній арені”, підкреслюється у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті.

Вирішення цих складних завдань об’єктивно необхідне для розв’язання реально існуючих суперечностей, що накопичились за останні роки в освітній практиці та суспільстві в цілому між: об’єктивною і суб’єктивною необхідністю створення оптимальних педагогічних умов для найбільш повного розкриття творчих якостей і можливостей учнів та відсутністю відповідної науково обґрунтованої технології педагогічного процесу в навчально-виховних закладах; потребою держави у високоосвічених творчих особистостях, здатних працювати й діяти в нестандартних ситуаціях, та падінням престижу позакласної й позашкільної виховної діяльності, небажанням молоді самостійно залучатись до серйозних творчих пошуків, що зумовлює нагальну потребу виховання духовно зрілої, високоморальної, соціально активної творчої особистості.

Усунення зазначених суперечностей значною мірою залежить від наукового обґрунтування педагогічних умов формування творчої особистості, що базується на врахуванні сучасних вітчизняних і світових педагогічних концепцій і теорій, духовній взаємодії суб’єктів педагогічного процесу в освітніх закладах, пріоритеті виховання духовного компонента у процесі становлення майбутнього громадянина України.

Сучасна система освіти повинна реагувати на те, які зміни відбуваються в суспільстві. Значне зростання у розвитку нових технологій викликало підвищений інтерес суспільства до особистостей, що володіють нестандартним мисленням, що вносять новий зміст у виробничу та соціальну сфери життя, вміють ставити і вирішувати завдання новими, більш ефективними способами. Раннє виявлення, навчання та виховання обдарованих дітей молодшого шкільного віку є одним з головних завдань вдосконалення системи освіти. Численні публікації у наукових джерелах свідчать про зростання інтересу до цієї проблеми. Аналіз наукових джерел доводить комплексність дослідження проблеми обдарованості як психологічного феномену та як особливої характеристики розвитку особистості. До прикладу, питання індивідуальних відмінностей розкривають Б. Ананьєв, Л. Виготський, Б. Теплов, а також С. Рубінштейн; Дж. Рензулі, К. Хеллер, Н. Лейтес та інші займалися питанням визначення підходів до розуміння психологічних основ і структури обдарованості; питання розкриття психологічної концепції творчості та інтелекту лягло в основу праць Дж. Гілфорда, Г. Айзенка, Р. Стейнберга, М. Смульсон, Д. Ушакова; про розвиток потенціалу особистості, зокрема, творчого та інтелектуального, говорили Д. Богоявленська, Н. Кічук, О. Кульчицька, С. Максименко, В. Моляко та інші; С. Гончаренко, Г. Бурменська, Ю. Гільбух працювали над виділенням видів і сфер обдарованості; вивченням розвитку обдарованості в онтогенезі займалися Н. Лейтес, О. Кульчицька, А. Брушлинський; у вивченні виявлення та розвитку обдарованості особистості були зацікавлені Ю. Гільбух, О. Кульчицька, В. Крутецький [1; 3; 4; 9; 10]. Навчання обдарованих дітей, вплив індивідуалізації та диференціації на них в умовах навчально-виховного процесу вивчали Ю. Гільбух, В. Давидов, Л. Занков, О. Савченко; діагностування обдарованості й створення дотичних навчальних програм і методичного супроводу процесів розвитку творчих здібностей здійснювали О. Братанич, Л. Жовтан, В. Коваленко, О. Моляко; формування готовності майбутніх учителів до роботи з обдарованими школярами

досліджували І. Зверєва, В. Коваленко, В. Тесленко. Соціально-педагогічні аспекти роботи з обдарованими дітьми досліджувались у працях Ю. Василькової, І. Зверєвої, Л. Коваль, А. Матюшкіна, С. Пальчевського, А. Савенкова, В. Юркевича. Проблема супроводу всебічного розвитку і формування особистості дитини в межах навчального закладу набула особливої актуальності в наш час. Проте мова йде насамперед про психологічний супровід (М. Батіянова, І. Бех, І. Валітова, Н. Глуханюк, В. Кузьменко, І. Мамайчук, Р. Овчарова та інші)

Проте, не зважаючи на ґрунтовні дослідження проблеми розвитку обдарованості у дітей, актуальність питання соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми молодшого шкільного віку не втрачає актуальності і потребує широкого обговорення в соціально-педагогічній науці і освітній практиці, що зумовлює актуальність теми нашого дослідження **«Соціально-педагогічно робота з обдарованими дітьми молодшого шкільного віку»**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Магістерська робота виконана відповідно до наукової теми кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини „Актуальні проблеми соціально-педагогічної теорії та практики” (реєстраційний номер 0111 U 00 75 47).

Мета на основі теоретичного обґрунтування наукової проблеми визначити та проаналізувати соціально-педагогічну діяльність з обдарованими дітьми молодшого шкільного віку з урахуванням їх пізнавальних потреб і індивідуальних можливостей.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що ефективність навчання і розвитку обдарованих дітей молодшого шкільного віку в освітньому просторі може бути істотно підвищена шляхом створення і впровадження соціально-педагогічної моделі, що реалізує комплекс умов:

- забезпечення особистісно-діяльнісного характеру засвоєння змісту навчання соціального педагога, що враховує здібності, інтереси і нахили дітей;

- здійснення моніторингу інтелектуального, творчого і мотиваційного компонентів розвитку дітей.

Проблема, мета і гіпотеза дослідження визначили його **завдання**:

1. На підставі аналізу наукових джерел охарактеризувати поняття «обдарованість», обґрунтувати психолого-педагогічну характеристику обдарованості, визначити сутність.

2. Охарактеризувати теорії обдарованості у світовому просторі

3. На основі наукових досліджень сформулювати модель соціальної роботи з обдарованими дітьми молодшого шкільного віку

4. Експериментально перевірити ефективність роботи соціально-педагогічної моделі на практиці.

Об'єкт дослідження – соціально-педагогічна робота з обдарованими дітьми молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – аналіз діяльності соціального педагога з обдарованими дітьми у молодшій школі.

Для досягнення мети і реалізації завдань дослідження застосовувався комплекс загальнонаукових **методів**: *теоретичні* – аналіз й узагальнення філософської, психологічної, педагогічної літератури для вивчення стану розробленості проблеми соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми.; теоретичного обґрунтування базових понять дослідження; *емпіричні* – вивчення й узагальнення досвіду роботи, програмно- нормативних документів, педагогічне спостереження для додаткової перевірки даних, добір фактичного матеріалу у процесі дослідження; опитування (анкетування, тестування, бесіди); *методи математичної статистики* – для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі факультету соціальної та

психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані при організації педагогічної практики студентів педагогічних ВНЗ та під час вивчення навчальних дисциплін „Педагогіка” „Соціальна педагогіка”, „Соціально-педагогічна діяльність у закладах освіти”, „Технології соціально-педагогічної діяльності”, а також у системі післядипломної педагогічної освіти.

Результати дослідження впроваджено у практику роботи Міжнародного ліцею №51 м. Києва та Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини .

Апробація результатів дослідження. Основні концептуальні положення й результати магістерської роботи доповідались на науково-практичних конференціях і семінарах: III регіональному круглому столі «Форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: досвід Черкащини», V науково-методичному семінарі «Права дитини: від витоків до сьогодення», та ін.

Публікації. Основні положення магістерської роботи викладено в 1 тезах науково-методичного семінару.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (52 найменування), 10 додатків на 42-х сторінках. Загальний обсяг роботи складає 118 сторінок, із них 76 сторінок основного тексту. Робота містить 9 таблиць та 1 рисунок.

Загальнометодологічною основою дослідження стали положення філософії про сутність комплексного підходу до наукових проблем, про єдність теорії і практики, взаємозв'язку і взаємодії об'єктивного і суб'єктивного, традиційного та інноваційного; ідеї гуманізації і демократизації освіти.

Це підтверджують і результати соціально-педагогічних досліджень останніх десятиліть, які переконливо довели необхідність створення умов для розвитку обдарованих учнів вже на етапі початкової школи, реалізація яких не може бути ефективно здійснена в рамках традиційного навчання.

ВИСНОВКИ

1. На підставі аналізу наукових джерел обґрунтовано концептуальні засади соціального супроводу клієнта . З'ясовано, що згідно з чинним українським законодавством, визначеннями сучасних українських науковців і практикою діяльності соціальних служб **соціальний супровід** передбачає довготривалу роботу, яка спрямована на здійснення індивідуальної соціальної допомоги та підтримки у виді надання комплексних соціальних послуг з метою мінімізації складних життєвих обставин, подолання життєвих труднощів, збереження та підвищення соціального статусу клієнта шляхом активізації його ресурсів та найближчого оточення. Соціальний супровід, як технологія індивідуальної соціальної роботи в літературі з соціальної роботи також має назву *ведення випадку* або *робота з випадком*. Нагальними питаннями з ведення випадку є: розробка критеріїв та механізму визначення складності випадку як результат початкової оцінки потреб отримувача; розкриття ролі початкової і комплексної оцінки потреб у процесі ведення випадку; визначення форм міжвідомчої / міждисциплінарної взаємодії під час ведення випадку отримувача; характеристика функціональних обов'язків відповідального за ведення випадку отримувача, супервізора. Соціальний супровід – це практична діяльність соціального працівника, що являє собою сукупність прийомів та операцій, які реалізуються у визначеному порядку, певній послідовності для досягнення певних змін у соціальному становищі та самопочутті клієнта. Визначено, що основними складовими цієї діяльності є її суб'єкти, об'єкти, принципи та зміст, який складається з надання визначених видів комплексних соціальних послуг і використання всього інструментарію соціальної роботи. У найбільш загальному вигляді типову технологію соціального супроводу будь-якого клієнта можна подати таким чином: вивчити і діагностувати ситуацію клієнта, розробити план вирішення проблеми, узгодити його з клієнтом, реалізувати адекватні заходи, оцінити їх результати.

2. Охарактеризовано організацію захисту прав і соціального супроводу дітей з особливими потребами. З'ясовано, що соціальний супровід організовується відповідно до Закону України і основною *нормативною базою* дітей та молоді з особливими потребами в закладах освіти виступають наступні закони: Закон України Про охорону дитинства від 26.04.2001 № 2402-III у редакції від 21.02.2016, Закон України Про реабілітацію інвалідів в Україні від 06.10.2005 № 2961-IV у редакції від 09.12.2015, Закон України про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні від 21.03.1991 № 875-XII у редакції від 01.04.2016. Держава гарантує інвалідам дошкільне виховання, здобуття освіти на рівні, що відповідає їх здібностям і можливостям. Дошкільне виховання, навчання осіб з інвалідністю здійснюється в загальних або спеціальних дошкільних та навчальних закладах. Професійна підготовка або перепідготовка осіб з інвалідністю здійснюється з урахуванням медичних показань і протипоказань для наступної трудової діяльності. Вибір форм і методів професійної підготовки провадиться згідно з висновками медико-соціальної експертизи. При навчанні, професійній підготовці або перепідготовці осіб з інвалідністю поряд із загальними допускається застосування альтернативних форм навчання. Обдаровані діти з інвалідністю мають право на безплатне навчання музики, образотворчого, художньо-прикладного мистецтва у загальних навчальних закладах або спеціальних позашкільних навчальних закладах.

Усунення обмежень життєдіяльності – система заходів, спрямованих на створення умов для досягнення або відновлення особою оптимального фізичного, інтелектуального, психічного і соціального рівня життєдіяльності та забезпечення її законодавчо визначених прав, серед яких: медична реабілітація, психолого-педагогічна реабілітація, психологічна реабілітація, соціальна допомога, професійна орієнтація, психологічна підтримка психолого-педагогічний супровід, психологічна адаптація тощо.

Організація навчання дітей інвалідів та дітей з особливими освітніми потребами включає: інтегроване навчання, інклюзивне навчання, індивідуальна форма навчання.

За можливістю та ініціативою навчального закладу можуть бути запроваджені змішані форми навчання, у тому числі дистанційна форма навчання.

Важливим у соціально-педагогічній роботі з дітьми-інвалідами є залучення батьків до неї. Разом із своїми дітьми вони стають учасниками пізнавально-розважальних свят, фестивалів. Організація для батьків консультацій психолога, юриста, інших вузьких спеціалістів, зустрічі з фахівцями Управління соціального захисту.

3. З'ясовано, що соціальний супровід дітей в умовах інклюзивного навчання – це створення відповідного освітнього середовища, забезпечення наукового супроводу, створення індивідуальних навчальних програм, навчально-методичного забезпечення надасть змогу дитині, яка має певні фізіологічні вади, відчутти себе частиною колективу, сформує позитивне ставлення до навчання, підвищить рівень успішності. Доведено, що успіх впровадження інклюзивної освіти у систему загальноосвітніх навчальних закладів України безпосередньо залежить від кількох факторів. Перш за все – це матеріальна, навчальна та лікувально-оздоровча база, яка має забезпечити створення індивідуальних умов для кожної дитини-учасника інклюзивного навчання, зокрема, для дитини з порушеннями зору.

Наступне – психолого-педагогічний супровід таких дітей є необхідним для отримання позитивних результатів навчання, що можливо лише за умови тісної співпраці трьох сторін-учасників даного процесу: психолога, педагогів і батьків. Відповідно, існує необхідність комплектувати кадри необхідними спеціалістами, тому введення додаткової посади асистента вчителя значно полегшить перебування дитини, яка має вади зору в навчальному закладі

інклюзивного типу. Забезпечити науково-методичний, психолого-педагогічний та реабілітаційний супровід усіх учасників навчально-виховного процесу, а також відповідну оплату послуг працівників-спеціалістів за додаткові освітні та оздоровчі послуги – це той сегмент інклюзивної освіти, який бере на себе держава.

За її матеріальної підтримки можлива широка реалізація програми впровадження інклюзивної освіти в загальноосвітні школи країни. Крім того, повноцінна інклюзія дітей з вадами зору в звичайне освітнє середовище неможлива без формування нової філософії державної політики щодо дітей з особливостями психофізичного розвитку та інтеграції їх у здорове суспільство.

4.Охарактеризувати модель технології соціального супроводу дітей з особливими потребами. Визначено, що провідним компонентом соціального супроводу дітей з особливими потребами є формування індивідуальності, її соціалізації з урахуванням потенційних можливостей і потреб кожної дитини. Побудова взаємозв'язків дитини з мікро- і макросередовищем, розвиток її збережених психофізичних можливостей здійснюється шляхом розширення сфери спілкування, організації дозвілля, творчої та ігрової діяльності, допомоги у самообслуговуванні та пересуванні. Технологія соціального супроводу базується на класичній моделі соціальної роботи з клієнтом. Її реалізація передбачає здійснення послідовних етапів: діагностику проблеми, планування та надання соціальної допомоги, оцінку отриманих результатів. Загалом соціальний супровід умовно можна поділити на кілька етапів: підготовчий, здійснення та завершення (припинення роботи з сім'єю/клієнтом).

5.Алгоритм реалізації соціального супроводу дітей з особливими потребами у нашому дослідженні розглянуто за теорією І. Зверєва Встановлено, що базовими формами соціальної роботи для соціального

супроводу є: індивідуальна робота, суть якої полягає у здійсненні соціальної допомоги, соціальних послуг і соціальної реабілітації відповідно до потреб особистості й характеру самих проблем; соціальне навчання, що здійснюється у різних типах державних, приватних освітніх закладах і пов'язана з отриманням певного рівня соціальної освіти соціально-психолого-педагогічна та юридична підтримка, призначення якої є надання професійної допомоги та посередницька діяльність професіоналів із соціальної роботи у розв'язанні різноманітних проблем; консультування, у процесі якого виявляються і накреслюються основні напрями виходу з проблеми, що хвилює особистість.

Методи соціальної допомоги, що застосовуються на етапі реалізації плану соціального супроводу, досить різноманітні, обираються залежно від конкретних завдань допомоги і особливостей ситуації в родині, можуть втілюватися окремо або комбіновано, одночасно або послідовно. При розгляді конкретної життєвої історії у кожному конкретному випадку визначається, яка саме допомога буде надана клієнту або сім'ї. Готових рецептів методичного забезпечення на всі випадки бути не може, усе залежить від особливостей випадку, можливостей власне соціальних служб та їх співробітництва з іншими фахівцями й установами.

На етапі здійснення соціального супроводу проявляються *особливості стратегії соціального працівника* що спостерігається у спрямуванні роботи: на відновлення утрачених соціальних зв'язків, контактів клієнта, його оточення до такого стану, що відповідає звичайним нормам, правилам і традиціям суспільства; якщо це виявляється неможливим або клієнт, його найближче оточення не мали сформованих позитивних соціальних зв'язків і контактів та на компенсацію цієї нестачі за рахунок установами нових зв'язків, контактів; на інтенсифікацію впливу як на самого клієнта, так і на всіх членів найближчого оточення, груп, які виявляються значущими для клієнта.

Реалізація запропонованої технології передбачає, що на кожному етапі, у

кожній фазі роботи плани, заходи, засоби, цілі, завдання, методий результати оцінки мають бути предметом регулярних обговорень у середовищі фахівців з метою обміну інформацією, пошуку найбільш ефективних рішень, безперервної супервізії конкретних випадків. Практика доводить, що найбільш результативна робота притаманна мультидисциплінарним командам, що спромоглися зібрати навколо конкретного випадку фахівців різного профілю – організаторів, соціальних педагогів, психологів, медиків, юристів тощо.

На підставі результатів експериментального дослідження доведено доцільність упровадження моделі соціального супроводу дітей з особливими потребами можливостями в роботу соціальних педагогів, соціальних робітників та практичних психологів.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується теоретичною обґрунтованістю концептуальних положень, логіко-системним аналізом джерельної бази; кількісним та якісним аналізом одержаних даних щодо ефективності розробленої моделі у процесі педагогічних практик, відтворюваністю результатів і репрезентативністю експериментальної даних

Однак, проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми супроводу дітей з особливими потребами у процесі практик соціальної роботи, оскільки існує потреба у систематизації та узагальненні соціальних умов щодо супроводу дітей з особливими потребами.